Werken aan kwaliteit

Projectplan Kennisbasis fase 2: 2009-2012

Den Haag, 16 juli 2009

Projectplan fase 2: 2009-2012

1. Inleiding

Op 27 oktober 2008 is het projectplan *Werken aan Kwaliteit: Projectplan Kennisbasis fase 1: 2008-2009* vastgesteld door de HBO-raad en aangeboden aan staatssecretaris Van Bijsterveldt. Dit projectplan was een uitwerking van de afspraken in het kader van de Kwaliteitsagenda voor het opleiden van leraren 2008-2011, waarin de staatssecretaris aangaf afspraken te willen maken met de HBO-raad over het vastleggen van het eindniveau (de kennisbasis) van de opleidingen, alsmede de ontwikkeling van de hiermee samenhangende toetsen. De ontwikkeling van een aantal kennisbases en een programma van eisen voor een robuuste toetsinfrastructuur vormden de kern van het project Werken aan Kwaliteit, dat loopt van 2008 t/m 2009 (fase 1) en dat onderdeel uitmaakt van een meerjarig project.
Voorliggend projectplan betreft het tweede deel van dit meerjarige project en heeft vanaf de start in september 2009 een looptijd t/m december 2012.

Voor de eerste fase van het project waren de volgende resultaten voor de Pabo's en de tweedegraads lerarenopleidingen benoemd:

1. *Kennisbasis*
    a. Per vak is er een beschrijving van de kennisbasis. Voor de Pabo's voor taal en rekenen-wiskunde, waar nodig gedifferentieerd naar het jonge en oudere kind. Voor de tweedegraads opleidingen voor alle vakken met uitzondering van de 9 technische opleidingen en Fries, waarvoor voorstellen zullen worden gedaan in het aangekondigde projectplan dat in het voorjaar van 2009 zal worden vastgesteld
    b. De kennisbases zijn gelegitimeerd en gevalideerd door het werkveld.
    c. Bij de beschrijving is rekening gehouden met de studielast in vier studiejaren
    d. Er is een overdrachtsdossier met protocollen voor actief beheer en onderhoud van kennisbases
    e. De kennisbases zijn digitaal toegankelijk
    f. Er is een plan van aanpak voor de implementatie en incorporatie in het cursusjaar 2009-2010 van de kennisbases in curricula en studiegidsen ten behoeve van het cursusjaar 2010-2011 en opname in het OER

2. *Toetsinfrastructuur*
    a. Definitiestudie ten behoeve van een programma van eisen voor de toetsinfrastructuur. Dit is een gezamenlijk deelproject van Pabo's en tweedegraads lerarenopleidingen.
    b. Voor de tweedegraads opleidingen die al verder zijn met het invullen van de kennisbasis: een aanvang met de beschrijving van toetsitems
    c. Er is een plan van aanpak voor de inhoudelijke vulling van kennistoetsen, de legitimering van toetsen en het vaststellen van de normering

Deze resultaten zullen voor het grootste deel nog in de zomer van 2009 opgeleverd worden, met name waar het gaat om de beschrijving van de verschillende kennisbases. Dit is ook de reden waarom ervoor wordt gekozen om de tweede fase van het projectplan al in september 2009 te laten starten, omdat dan al gestart kan worden met de inhoudelijke vulling van de kennistoetsen, gebaseerd op de nu reeds opgeleverde kennisbases. Op deze wijze wordt er voldoende vaart in het proces gehouden. Daarnaast is het voor veel opleidingen vanuit een organisatorisch oogpunt handig om al zo spoedig mogelijk te weten welke

medewerkers in het nieuwe studiejaar minder beschikbaar zullen zijn voor het onderwijs omdat er voor hun deelname aan Werken aan Kwaliteit een groot beslag op hun tijd zal worden gelegd.

In de afgelopen periode is er door alle betrokkenen heel erg veel werk verzet. Dit is ook al aangegeven in de voortgangsrapportages over het project die in maart en juli aan het ministerie zijn verstuurd. Opleidingen, docenten en managers geven aan dat de hogeschooloverstijgende samenwerking door de ontwikkelaars van de kennisbases als zeer inspirerend is ervaren en soms ook heeft geleid tot mooie, nieuwe initiatieven en samenwerkingsverbanden. Deze positieve resultaten willen wij ook in de volgende fase van het project in stand houden door daar waar mogelijk het inhoudelijke werk uit te laten voeren door medewerkers van de hogescholen. Dit sluit ook aan op de analyse van Rinnooy Kan (2007) dat het vooral de leraar, de professional, is die als uitgangspunt dient voor gewenste veranderingen.
Ook op andere plaatsen is voor de invulling van dit projectplan gebruik gemaakt van de resultaten en ervaringen die zijn opgedaan in de eerste fase, 2008-2009.

Kwaliteit
Deze ervaringen hebben in de eerste plaats te maken met kwaliteit. Zo bleek gedurende het proces in de eerste fase dat er onduidelijkheid bestond over het koppelen van de inhoud van de kennisbasis aan een bepaalde hoeveelheid studiepunten. Dit heeft geleid tot een intensieve discussie binnen de sector waarna is besloten om voor de gezamenlijke kennisbasis uit te gaan van de helft van de opleiding.
Nadat dit was vastgesteld en de eerste concepten kennisbases werden opgeleverd deed zich een nieuw probleem voor, namelijk de manier waarop de kennisbases van de Pabo's zijn beschreven, ten opzichte van die van de tweedegraads lerarenopleidingen. De verschillende bases waren op een ander aggregatieniveau beschreven. Daarenboven was er ook in het format van de beschrijvingen nog een te groot verschil. Dit is binnen de regiegroep goed doorgesproken om uiteindelijk te komen tot een eenduidig uniform format. Zowel de beslissingen over de studiepunten alsmede het format zijn leerervaringen die het proces in de tweede fase kunnen versterken. In ieder geval hoeft op deze onderwerpen in de volgende fase voor het ontwerpen van de overige kennisbases geen nieuw besluit meer te worden genomen en kan gebruik gemaakt worden van het reeds bestaande format.

Dat de kennisbases zijn beschreven door medewerkers van hogescholen zelf borgt de betrokkenheid van de docenten die straks zelf met de kennisbasis zullen moeten werken, en draagt daarmee bij aan zowel de inhoud als het draagvlak. Tenslotte zal het proces van legitimering door een groep uiteenlopende professionals ook in de tweede fase op dezelfde manier worden uitgevoerd vanwege de positieve ervaringen die daarmee in de eerste fase zijn opgedaan. Naar onze mening geeft de steun van deze externen deskundigen voldoende waarborg voor de kwaliteit van de kennisbases.

Financiën en Organisatie
Uit de voorgaande paragraaf volgt reeds dat lessen uit de eerste fase over de organisatie ons verder helpen in deze tweede fase. In de eerste fase is gebleken dat de gedetailleerde inrichting van het projectplan maakte dat de financiële administratie vrij complex werd, wat vraagt om een eenvoudigere structuur in deze tweede fase. Wel zijn goede ervaringen opgedaan met het afsluiten van contracten op basis van prestaties, dat zal derhalve ook in de komende periode worden gedaan omdat dit past in het streven om zoveel als mogelijk resultaat gericht te werken.

Een efficiëntere organisatie zal niet alleen voor de betrokkenen zelf tijd besparen maar kan ook de kosten voor het project, dat tenslotte toch sterk inhoudelijk gedreven is, beperkt houden. Positieve ervaringen die met de organisatie zijn opgedaan zullen in de tweede fase op dezelfde manier worden voortgezet. Dit betreft allereerst de samenwerking met de opleidingsoverleggen ADEF en LOBO. Doordat de leden van de stuurgroepen vanuit de opleidingsoverleggen zijn afgevaardigd is een nauwe betrokkenheid van de andere opleidingsdirecteuren gewaarborgd en houdt de projectorganisatie voldoende voeling met de sector. Voor

LOBO is gebleken dat vanwege het grote aantal leden het soms toch lastig was om iedereen te allen tijde voldoende geïnformeerd te houden. Daarom is besloten om de stuurgroep uit te breiden met twee extra leden vanuit LOBO, om de lijn naar het opleidingsoverleg krachtiger te maken.
Voor de tweedegraads opleidingen is gebleken dat het zeer zinvol was om de verschillende instituutscoördinatoren reeds in dit vroege stadium bij het project te betrekken. In de komende implementatiefase zal dit zeker winst opleveren. Binnen de Pabo's is gewerkt met een resonansgroep, een groep kritische vrienden, wat ook goede ervaringen heeft opgeleverd. Daarom zal ook de resonansgroep in het vervolg van het project in stand worden gehouden.

De tweede fase van Werken aan Kwaliteit is veel omvangrijker, complexer en kostbaarder dan de eerste fase. Daarnaast is gebleken dat er behoefte bestaat aan meer afstemming tussen de twee deelprojectplannen en een efficiëntere vorm van projectmanagement. Daarom wordt in deze tweede fase een programmamanager aangetrokken die de verantwoordelijkheid heeft te sturen op de aspecten tijd, geld, kwaliteit, informatie en organisatie van het gehele project. Deze programmamanager stuurt de beide projectleiders aan en vormt de schakel tussen de projectleiders en de Regiegroep. De stuurgroepen veranderen in begeleidingsgroepen en sturen vooral op de inhoudelijke aspecten van het project.

Implementatie
Hoewel met de implementatie van de kennisbases in de eerste fase nog geen ervaring is opgedaan, is door het beschrijven van de kennisbases zelf wel een discussie gestart over het bewaken van het evenwicht in het curriculum van de opleidingen op het moment dat de kennisbases zijn geïmplementeerd. Deze zorg spitst zich met name toe op het curriculum van de Pabo's, dat veel vakken omvat. Zij dienen nu binnen de ruimte van de helft van de opleiding een breed scala aan kennisbases te beschrijven. Verwacht mag worden dat de verschillende vakverenigingen het ontwikkelen van een kennisbasis zullen aangrijpen als een mogelijkheid om hun vak prominenter op de kaart te zetten binnen het Pabo-curriculum. Het risico is dan aanwezig dat zij daarmee een kennisbasis ontwikkelen die, wanneer alle kennisbases naast elkaar worden gelegd, een totale omvang gaan opleveren die niet meer studeerbaar is in de tijd die daarvoor gegeven is.
Dit risico kan bovendien niet los gezien worden van het verzoek dat staatssecretaris Van Bijsterveldt onlangs heeft neergelegd bij de sociale partners, om te komen met een advies over de wenselijkheid van en de mogelijkheden voor een flexibeler kwalificatiestelsel van de lerarenopleidingen. Door bijvoorbeeld in het Pabo-curriculum een verregaande specialisatie voor het jonge versus het oudere kind aan te brengen zal er meer ruimte ontstaan voor verdere verdieping van bepaalde aspecten (die verschillen per specialisatie) van de kennisbasis.

In het derde kwartaal van 2009 zullen de sociale partners met een advies komen aan de staatssecretaris over de mogelijkheden voor een flexibeler kwalificatiestelsel. Op dat moment zal bekeken moeten worden wat de mogelijke gevolgen van dit advies zijn voor de verdere ontwikkeling van de kennisbases. Tevens zal in maart 2010 worden gekeken naar de gevolgen van het opnemen van de concept-kennisbases voor de studeerbaarheid van het totale curriculum. Mocht daaruit blijken dat nadere bestudering van de omvang en studeerbaarheid van de verschillende kennisbases nodig is zal de HBO-raad met OCW in overleg treden.

Resultaten
De resultaten die aan het einde van het totale project Werken aan Kwaliteit door de lerarenopleidingen worden opgeleverd hebben betrekking op drie resultaatgebieden:
- kennisbasis, de verplichte kennis van het vak en de vakdidactiek
- kennistoets, toetsen waarmee zal worden vastgesteld of studenten die kennis beheersen
- kennisbank, verzameling van bronnen en activiteiten die leiden tot goed gebruik en incorporatie van kennis en toetsen in curriculum en opleidingspraktijk.

In de volgende hoofdstukken wordt door de lerarenopleidingen en de Pabo's afzonderlijk invulling gegeven aan de uitvoering van het project 'Werken aan Kwaliteit'. De doelstellingen voor beide opleidingen zijn weliswaar hetzelfde, maar de lerarenopleidingen voortgezet onderwijs opereren in een andere context dan de Pabo's en de planning en organisatie om tot de beoogde resultaten te komen behoeft daarom een verschillende uitwerking. De penvoering van het project berust, evenals het geval was in fase 1, bij de HBO-raad.

2 Organisatie

HBO-raad

Uitgangspunt van de projectorganisatie is dat de HBO-Raad, als penvoerende instantie, direct verantwoordelijkheid neemt voor de totstandkoming en de kwaliteit van de op te leveren producten. Het bestuur van de HBO-raad heeft deze verantwoordelijkheid gemandateerd aan de Landelijke Regiegroep Meesterschap onder voorzitterschap van de portefeuillehouder lerarenopleidingen van het bestuur. De directeur van de HBO-raad fungeert als secretaris van de regiegroep. Aangezien bij de HBO-raad het penvoerderschap van het project berust, ligt hier ook de verantwoordelijkheid voor de administratieve organisatie. Tevens is uitsluitend de directeur tekenbevoegd voor de af te sluiten contracten.

Regiegroep

Het is de taak van de regiegroep om in de gaten te houden of het projectresultaat bijdraagt aan de uiteindelijke doelstellingen die met het project worden beoogt, namelijk het gewenste eindniveau van de opleidingen inzichtelijk maken. Met andere woorden, de regiegroep bewaakt het bestuurlijk/strategisch effect en of de goede dingen worden gedaan. De regiegroep zal toezien op de noodzakelijke samenhang tussen de afzonderlijke activiteiten in het project. Dat betekent dat zij er bijvoorbeeld op toeziet dat voor beide invullingen vanuit de lerarenopleiding en de Pabo's overeenkomstige kwaliteitscriteria gehanteerd worden, dat de overgang van fase 1 naar fase 2 correct verloopt en dat alle resultaten van fase 1 tijdig worden opgeleverd.
Teneinde zorg te dragen voor een goede bestuurlijke afstemming met het scholenveld, zal de regiegroep het initiatief nemen tot een regelmatig overleg met po-raad, vo-raad en mbo-raad.
Voorts is de regiegroep verantwoordelijk voor de verantwoording in de richting van het ministerie van OCW dat de ten behoeve van de uitvoering van dit project benodigde middelen beschikbaar stelt. De regiegroep zal hiertoe zorg dragen door jaarlijkse terugrapportage over de voortgang, die zij baseert op de afzonderlijke voortgangsrapportages van de deelprojecten. De regiegroep bepaalt de inhoudsopgave van deze voortgangsrapportages.

Programmamanager

De programmamanager is belast met de aansturing van de projectleiders, met name op hun inzet en verantwoording, en vormt de schakel tussen de projectleiders en de Regiegroep. De programmamanager ziet erop toe dat de projectleiders hun deelproject volgens planning uitvoeren, de resultaten opleveren die aan de kwaliteitseisen voldoen, de juiste mensen inschakelen voor de uitvoering, het geheel binnen budget uitvoeren en dat zij alle betrokkenen informeren over de gang van zaken in het deelproject.

Projectleider

Beide deelprojecten hebben een eigen projectleider die wordt aangestuurd door de programmamanager. De projectleiders zijn verantwoordelijk voor de directe aansturing van de activiteiten en hebben de leiding over de dagelijkse gang van zaken. De projectleider stuurt op tijd en budget, draagt verantwoording voor het tijdig opleveren van de afgesproken resultaten, zorgt ervoor dat de resultaten aan de overeengekomen kwaliteitseisen voldoen en zorgt voor informatievoorziening naar alle betrokken partijen.

Begeleidingsgroep

De regiegroep Meesterschap heeft – in nauwe samenspraak met het Lobo en het Adef – twee begeleidingsgroepen gevormd die zijn belast met de inhoudelijke voortgangsbewaking van de afzonderlijke projecten. Zij denken mee over de inhoudelijke vraagstukken en geven daarvoor richtlijnen mee aan de projectleider. De begeleidingsgroepen bewaken tevens de verbinding met de opleidingen en de draagvlakvorming.

Landelijke adviescommissie examens lerarenopleidingen
Om te toetsen of de studenten aan een lerarenopleiding ook beschikken over de kennis die beschreven wordt in de kennisbasis worden in de komende jaren kennistoetsen ontwikkeld. Ook deze toetsen zullen extern gevalideerd/gelegitimeerd moeten worden. Hiertoe heeft de Onderwijsraad (2009) geadviseerd om een landelijke examencommissie in te stellen. Met de Onderwijsraad is de HBO-raad van mening dat de kwaliteitsborging van de toetsing van de kennisbasis baat heeft bij een extra onafhankelijk oordeel. De HBO-raad geeft echter de voorkeur aan het installeren van een adviescommissie, onder auspiciën van de HBO-raad. Omdat de gesprekken met het ministerie over dit voorstel nog niet zijn afgerond wordt hier uitsluitend melding gemaakt van het voornemen om een dergelijke adviescommissie te installeren.
Het doel van deze adviescommissie is om op onafhankelijke wijze de kwaliteit van de kennistoetsen te borgen. Dit doet deze commissie door:

- Het vaststellen van het examen per vak (met betrekking tot de kennistoets, de commissie gaat niet over de andere toetsen van een opleiding).
- Het vaststellen van de beoordelingsvoorschriften.
- Het vaststellen van de definitieve normering.

Verder zal de commissie zich voldoende rekenschap moet geven van de relatie tussen de kennisbasis en de kennistoetsen. Zij beoordeelt of de kennistoetsen voldoende overeenkomen met de kennisbasis.

In hoofdlijnen ziet de hiertoe in te richten projectorganisatie er als volgt uit:

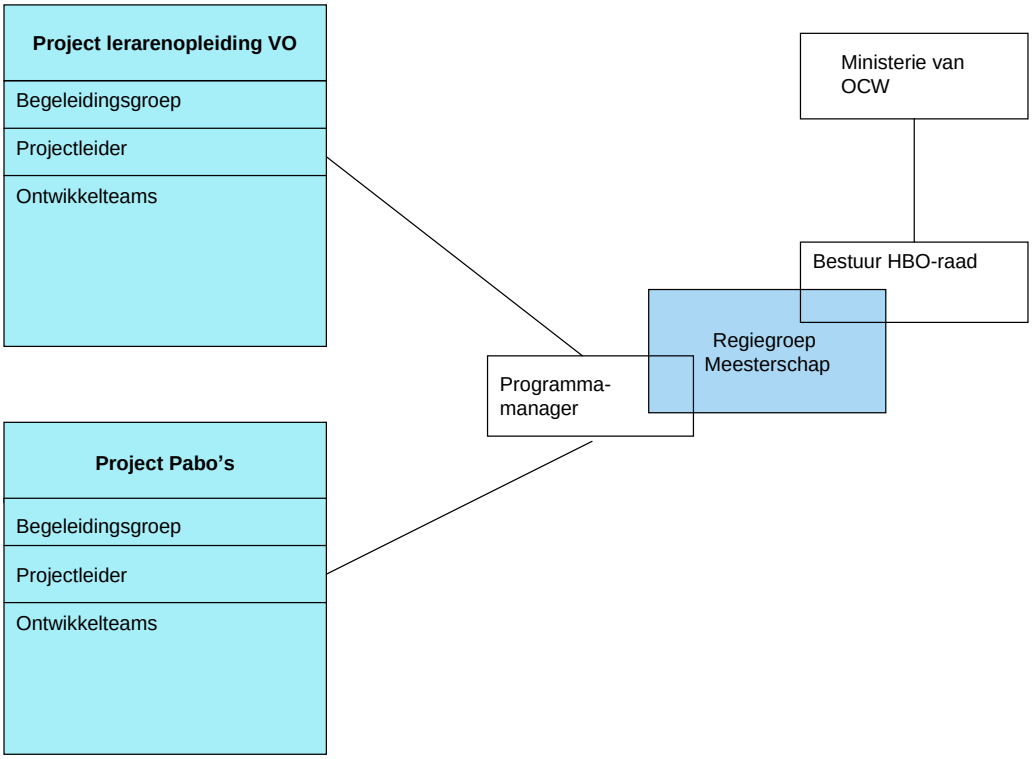

In de volgende hoofdstukken wordt deze organisatie nader ingevuld voor respectievelijk de deelprojecten Lerarenopleidingen en Pabo's.

De uitvoering van de projectplannen vergt maximale inzet van velen. De beschrijving van de projectorganisatie vormt daarbij het tipje van de sluier, want verborgen blijft de inzet van vele docenten en andere betrokkenen die noodzakelijk is voor het succes van dit project dat niet voor niets de titel 'Werken aan kwaliteit' heeft meegekregen.

3 Lerarenopleidingen voortgezet onderwijs: K3

1. Kennisbasis

In de eerste fase van Werken aan Kwaliteit hebben de lerarenopleidingen reeds van 18[1] tweedegraads vakken een kennisbasis beschreven. Per vak was hiertoe een redactieteam aangewezen, bestaande uit een voorzitter en gemiddeld vier redactieleden, allen medewerkers van verschillende hogescholen. Met deze werkwijze zijn zeer goede ervaringen opgedaan en besloten is om voor de tweede fase van het project dezelfde werkwijze te hanteren.

a) Beschrijven

Voor de tweede fase moeten niet alleen nog een aantal tweedegraads vakken beschreven worden, maar is de lerarenopleidingen ook gevraagd om een kennisbasis op te leveren van de eerstegraads vakken. Concreet zullen de lerarenopleidingen daarom in de tweede fase van het project een beschrijving opleveren van de kennisbasis van de volgende vakken:

i. Tweedegraadsvakken: 10 technische vakken (i.e. Bouwkunde I en II, Bouwtechniek I en II, Installatietechniek I en II, Informatie- en communicatietechnologie, Motorvoertuigentechniek, Werktuigbouwkunde I en II, Consumptieve techniek I en II, Elektrotechniek I en II, Mechanische techniek I en II, grafische techniek), Fries, pedagogiek, Islam
ii. Eerstegraadsvakken, de (vak-)masters: Nederlands, Engels, Frans, Duits, Spaans, Fries, wiskunde, biologie, scheikunde, natuurkunde, geschiedenis, aardrijkskunde, bedrijfseconomie, algemene economie, maatschappijleer; lerarenopleiding lichamelijke opvoeding, lerarenopleidingen kunstvakken (beeldende kunst & vormgeving, dans, drama, muziek, kunsteducatie)
iii. Generieke kennisbasis (pedagogiek, onderwijspsychologie e.d.)

b) Legitimeren

Net als in fase 1 het geval was zullen ook deze kennisbases door externe deskundigen (vertegenwoordigers relevante vakvereniging, uit het wetenschapsgebied waaruit het schoolvak voortkomt, docenten) gelegitimeerd en gevalideerd worden. De hbo-lerarenopleidingen eerstegraads zijn in de Kwaliteitsagenda voor het opleiden van leraren (Krachtig Meesterschap) al gevraagd om de inhoud van de kennisbases af te stemmen met de wo-lerarenopleidingen eerstegraads. Ook de Onderwijsraad wees hier in zijn recente advies (Kwaliteitsborging van het eindniveau van aanstaande leraren) wederom op. Hij schrijft hierover: “het is immers van groot belang dat beide soorten eerstegraadsopleidingen aanstaande leraren afleveren van vergelijkbaar niveau. Overeenkomstige vakkennis is daarvoor een belangrijke voorwaarde”. Voor de eerstegraads lerarenopleidingen zal derhalve in het kader van de legitimering extra afstemming worden gezocht met de universitaire lerarenopleidingen.

c) Communiceren en publiceren

De beschreven kennisbases zullen niet alleen digitaal toegankelijk worden gemaakt, maar ook in een gedrukte versie verspreid worden onder hogescholen en stakeholders. Tevens zal er tenminste eenmaal een conferentie worden georganiseerd waar de kennisbases aan een breder publiek worden gepresenteerd.

d) Implementeren en incorporeren

i. Alle kennisbases die in deze fase zijn beschreven zullen ook een plek moeten krijgen binnen de curricula, de studiegidsen en het OER van de opleidingen. Eén van de voorwaarden hiervoor is dat de kennisbases digitaal toegankelijk zijn voor de opleiders, zodat zij hiermee kunnen werken. De opleidingen beschouwen het implementeren van de kennisbasis als onderdeel van het reguliere

---

[1] Biologie, natuurkunde, wiskunde, scheikunde, techniek, Nederlands, Engels, Duits, Frans, Spaans, geschiedenis, aardrijkskunde, welzijn & gezondheidszorg, economie AE, economie BE, godsdienst & levensbeschouwing, omgangskunde, maatschappijleer

onderhoud van het opleidingsprogramma, de kosten die hiervoor gemaakt worden vallen derhalve onder de eigen bijdrage van de instellingen.

ii. De eerste fase van het projectplan Werken aan Kwaliteit heeft de beschrijving opgeleverd van 18 kennisbases van tweedegraads vakken. Om deze eerste fase tot een goed einde te brengen is het noodzakelijk ook de kennisbases van deze vakken te implementeren in de opleidingen. In de eerste fase is een plan van aanpak hiertoe opgesteld. De daadwerkelijke implementatie, opname in curricula, studiegidsen en OER, is een onderdeel van deze tweede fase.

2. Kennistoets

a) Ontwikkeling van opgaven

Voor het ontwikkelen van de kennistoetsen is allereerst een grote verzameling van toetsopgaven nodig, deze vormen samen de toetsenbank. Voor de ontwikkeling van de toetsenbanken wordt gewerkt volgens een groeimodel waarbij de opgavenbanken stapsgewijs worden opgebouwd en er toch al tussentijds toetsen afgenomen kunnen worden. De opgaven zullen worden ontwikkeld door vakdocenten met een specifieke expertise in het ontwikkelen van toetsen, onder de verantwoordelijkheid van een extern bureau. In navolging van de werkwijze waarop de kennisbases tot stand zijn gekomen zal ook nu gewerkt worden met redactieteams bestaande uit een redactievoorzitter en vier leden. Gezamenlijk zullen zij de toetsvragen construeren. De betrouwbaarheid en validiteit van de toetsen moet uiteraard gegarandeerd zijn. Daarom zal elke toets voldoen aan de eisen van de onafhankelijke organisatie COTAN (Commissie Testaangelegenheden Nederland).
Voor de 18 kennisbases die reeds in de eerste fase zijn beschreven kan al in het eerste stadium van fase twee begonnen worden met het ontwikkelen van de items.

b) Digitalisering toetsen

Gekozen wordt voor digitale toetsing. In de eerste fase van Werken aan Kwaliteit is een Programma van Eisen opgesteld voor deze digitale toetsinfrastructuur. Dit Programma vormt daarmee de basis voor het digitaliseren van de toetsen.

c) Cesuurbepaling

Het bepalen van de normering van de kennistoetsen komt zeer nauw. Daarom zal gewerkt worden via de zogenaamde ‘standard setting procedure’, waarbij vertegenwoordigers uit het veld op een wetenschappelijk verantwoorde wijze tot een besluit komen over waar de grens ligt tussen voldoende en onvoldoende.
Een definitieve cesuur kan pas worden bepaald aan de hand van eerste toetsafnames, in het tweede jaar van het gebruik van de toetsen.

3. Kennisbank

a) ontwikkelen en beschikbaar maken kennisbank

Voor alle vakken die gedurende beide fases van Werken aan Kwaliteit zijn beschreven in een kennisbasis en waarvoor een kennistoets is ontwikkeld zal er ook een (digitale) kennisbank tot stand worden gebracht. In de eerste fase van Werken aan Kwaliteit is reeds een programma van eisen ontwikkeld voor de digitale vorm van deze kennisbank. De nadruk zal daarbij komen te liggen op de meerwaarde die een kennisbank voor een vak moet creëren te midden van de vele banken, informatiebronnen en werksites die al bestaan. Dat kan gerealiseerd worden door hoogwaardige inhoud, direct verbonden aan de kennisbasis en dus aantoonbaar relevant. De kennisbank kent al dan niet een eigen redactie maar is open naar de gebruikers. Informatie moet laagdrempelig en snel vindbaar, beschikbaar en uitwisselbaar zijn.

b) Communicatie

Juist voor een interactief bestand als de kennisbank is het van belang dat alle belanghebbenden op de hoogte zijn van het bestaan hiervan en dat zij de kennisbank gemakkelijk kunnen vinden en benutten.

Daarom zal bekeken worden op welke wijze het bestaan van de kennisbank zo breed mogelijk bekend kan worden gemaakt.

3.4 Organisatie

De Begeleidingsgroep K3 was (en blijft) inhoudelijk verantwoordelijk namens ADEF voor de goede voortgang van K3. De projectleiding K3 rapporteert maandelijks aan de programmamanager over de voortgang en legt te nemen voortgangsbeslissingen binnen de vastgestelde projectkaders (doorlooptijd, budget, kwaliteit, organisatorische invulling, informatievoorziening en planningen) voor. De projectleider geeft leiding aan de activiteiten van de onderscheiden redactieteams, (ad hoc) taakgroepen en gecontracteerde derden. De projectleiding bewaakt de planningen, grijpt zo nodig in en draagt zorg voor bewaking van het budget. Voor de tweede fase van het project wordt de begeleidingsgroep uitgebreid met twee vertegenwoordigers namens respectievelijk de instituten met kunstopleidingen en de instituten met een opleiding docent lichamelijke opvoeding.

De projectleider plant en bewaakt de voortgang van de activiteiten van het managementteam: projectassistent, medewerker logistiek, secretaris ADEF, secretaris werkgroep ICT.
Voor de tweede fase van het project zal het projectmanagementteam worden uitgebreid met twee medewerkers van hogescholen die als 'junior' projectmanagers tijdens de looptijd van Fase II deeltaken en verantwoordelijkheden hebben en ervaring kunnen opdoen met het management van complexe projecttaken.

3.5 Tijdschema

Resultaatgebied / Periode	1a	1b	1c	1d	2a	2b	2c	3a	3b
September 2009/ December 2009									
Januari 2010/ Augustus 2010									
September 2010/ December 2010									
Januari 2011/ Augustus 2011									
September 2011/ December 2011									
Januari 2012/ Augustus 2012									
September 2012/ December 2012									

4 Pabo's

4.1 Kennisbasis

Reeds in de eerste fase van Werken aan Kwaliteit is gebleken dat het vaststellen van een kennisbasis voor de vakken van de Pabo's een ingewikkeld proces is, omdat de verschillende hogescholen soms anders omgaan met de indeling van hun programma's, en andere accenten kunnen leggen. Voor de vakken rekenen-wiskunde en Nederlandse taal was besloten dat zij samen de helft van de kennisbasis uitmaken. Voor de andere vakken van de Pabo's blijft dus slechts nog een beperkt deel van de totale opleiding over, omdat ook wordt uitgegaan dat de andere helft van de opleiding nodig is om ook de beroepscomponent van de opleiding voldoende tot zijn recht te laten komen. Deze beroepscomponent bevat overigens ook een kennisbasis, die in dit project ook zal worden uitgewerkt. Dit sluit aan bij een aanbeveling van de Onderwijsraad om bij de vaststelling van de kennisbasis het eindniveau integraal te benaderen: vakinhoudelijke en –didactische kennis, onderwijskunde en pedagogiek in het licht van het professioneel handelen in de beroepspraktijk.
Voor de ontwikkeling van de genoemde kennisbases zal gebruik worden gemaakt van de ervaringen met rekenen-wiskunde en taal. Om aan die ervaringen te komen, is onderzoek nodig naar het ontwikkelproces van de kennisbases rekenen-wiskunde en taal en zo mogelijk ook naar de implementatie en het eerste gebruik van die kennisbases, inclusief de toetsen en de standaarden (*evidence based* werken). Voorgesteld wordt dergelijk onderzoek in eigen beheer van de hogescholen te laten uitvoeren. Daartoe kan de daarvoor geschikte infrastructuur van het lectoraat worden gebruikt. Op deze wijze kan ook worden gegarandeerd dat het werken aan en met kennisbases, toetsen en standaarden inclusief het periodiek reviseren ervan, onderzoeksmatig kan worden gevolgd en met de resultaten ervan gemonitord.

a) Beschrijven kennisbases

Bij het uitwerken van de kennisbasis voor rekenen-wiskunde en taal is gebleken dat het voorwerk, de niveaubepaling, dat was gedaan door de commissie Meijerink zeer nuttig is gebleken om de kennisbases op te baseren. Om ook de kennisbases voor de andere vakken op een professionele en systematische wijze verder te ontwikkelen dient er voorafgaand aan het daadwerkelijk schrijfwerk een inventariserend onderzoek gedaan te worden naar deze vakken om een gelijk startniveau te krijgen als voor de ontwikkeling van de kennisbases taal en rekenen-wiskunde.
Voor het beschrijven van de overige vakken van de Pabo's gaat het om de volgende vakken:

i. mens en wereld, waaronder aardrijkskunde, geschiedenis, biologie, burgerschapsvorming, sociale redzaamheid, gezond gedrag, staatsinrichting en geestelijke stromingen; Engels; Fries; kunstzinnige oriëntatie, waaronder muziek, beeldende vorming, dans & drama; bewegingsonderwijs; godsdienst en levensbeschouwing; handschrift
ii. Generieke kennisbasis: deze bevat onder andere de volgende disciplines: (historische) pedagogiek, algemene didaktiek, leerpsychologie, ontwikkelingspsychologie, informatie-, communicatie- en mediakunde, groepsdynamica, onderwijssociologie

b) Legitimeren

Net als in fase 1 voor rekenen-wiskunde en taal het geval was zullen ook deze kennisbases door externe deskundigen (vakgroepleiders, veldadviescommissies, deskundigen van de PO-raad, vakexperts) gelegitimeerd en gevalideerd worden.

c) Communiceren en publiceren

De beschreven kennisbases zullen niet alleen digitaal toegankelijk worden gemaakt, maar ook in een gedrukte versie verspreid worden onder hogescholen en stakeholders. Tevens zal er tenminste eenmaal één conferentie worden georganiseerd waar de kennisbases aan een breder publiek worden gepresenteerd.

d) Implementeren en incorporeren

i. De kennisbases die in deze fase zijn beschreven zullen ook een plek moeten krijgen binnen de curricula, de studiegidsen en het OER van de opleidingen. Eén van de voorwaarden hiervoor is dat de kennisbases digitaal toegankelijk zijn voor de opleiders, zodat zij hiermee kunnen werken. De opleidingen beschouwen het implementeren van de kennisbasis als onderdeel van het reguliere onderhoud van het opleidingsprogramma, de kosten die hiervoor gemaakt worden vallen derhalve onder de eigen bijdrage van de instellingen.

ii. De eerste fase van het projectplan Werken aan Kwaliteit heeft de beschrijving opgeleverd van een kennisbasis voor rekenen-wiskunde en Nederlandse taal. Om deze eerste fase tot een goed einde te brengen is het noodzakelijk ook de kennisbases van deze vakken te implementeren in de opleidingen. In de eerste fase is een plan van aanpak hiertoe opgesteld. De daadwerkelijke implementatie, opname in curricula, studiegidsen en OER, is een onderdeel van deze tweede fase. Tijdens deze implementatiefase zal er ook onderzoek gedaan worden (door een lector) naar de studeerbaarheid en het eerste gebruik van de kennisbases. Deze ervaringen leveren bruikbare input voor de implementatie van de overige vakken.

4.2 Kennistoets

a) Ontwikkeling van opgaven

Voor het ontwikkelen van de kennistoetsen is allereerst een grote verzameling van toetsopgaven nodig, deze vormen samen de toetsenbank. Voor de ontwikkeling van de toetsenbanken wordt gewerkt volgens een groeimodel waarbij de opgavenbanken stapsgewijs worden opgebouwd en er toch al tussentijds toetsen afgenomen kunnen worden. De opgaven zullen worden ontwikkeld door vakdocenten met een specifieke expertise in het ontwikkelen van toetsen, onder de verantwoordelijkheid van een extern bureau. In navolging van de werkwijze waarop de kennisbases tot stand zijn gekomen zal ook nu gewerkt worden met redactieteams bestaande uit een redactievoorzitter en vier leden. Gezamenlijk zullen zij de toetsvragen construeren. De betrouwbaarheid en validiteit van de toetsen moet uiteraard gegarandeerd zijn. Daarom zal elke toets voldoen aan de eisen van de onafhankelijke organisatie COTAN (Commissie Testaangelegenheden Nederland).

Voor de kennisbases die reeds in de eerste fase zijn beschreven kan al in het eerste stadium van fase twee begonnen worden met het ontwikkelen van de items. Binnen de Pabo's is er al uitgebreid ervaring opgedaan met de instaptoetsen voor rekenen en taal. Deze toetsen testen het niveau waarop de Pabo-studenten binnenkomen op de opleiding en is dus niet geschikt om ook het eindniveau te meten. Wel zou er voor de kennistoetsen voor deze twee vakken gebruik gemaakt kunnen worden van deze bestaande toetsen, mogelijk door ze uit te breiden en door het aanpassen van de normering. Ook op het vakgebied van mens en wereld hebben verschillende Pabo's ook een gezamenlijke instaptoets ontwikkeld, die als basis kan dienen voor het ontwikkelen van kennistoetsen voor de vakken aardrijkskunde, geschiedenis en biologie.

b) Digitalisering toetsen

Gekozen wordt voor digitale toetsing. In de eerste fase van Werken aan Kwaliteit is een Programma van Eisen opgesteld voor deze digitale toetsinfrastructuur. Dit Programma vormt daarmee de basis voor het digitaliseren van de toetsen.

c) Cesuurbepaling

Het bepalen van de normering van de kennistoetsen komt zeer nauw. Daarom zal gewerkt worden via de zogenaamde 'standard setting procedure', waarbij vertegenwoordigers uit het veld op een wetenschappelijk verantwoorde wijze tot een besluit komen over waar de grens ligt tussen voldoende en onvoldoende.

Een definitieve cesuur kan pas worden bepaald aan de hand van eerste toetsafnames, in het tweede jaar van het gebruik van de toetsen.

4.3 Kennisbank

a) ontwikkelen en beschikbaar maken kennisbank

Voor alle vakken die gedurende beide fases van Werken aan Kwaliteit zijn beschreven in een kennisbasis en waarvoor een kennistoets is ontwikkeld zal er ook een (digitale) kennisbank tot stand worden gebracht. In de eerste fase van Werken aan Kwaliteit is reeds een programma van eisen ontwikkeld voor de digitale vorm van deze kennisbank. De nadruk zal daarbij komen te liggen op de meerwaarde die een kennisbank voor een vak moet creëren te midden van de vele banken, informatiebronnen en werksites die al bestaan. Dat kan gerealiseerd worden door hoogwaardige inhoud, direct verbonden aan de kennisbasis en dus aantoonbaar relevant. De kennisbank kent al dan niet een eigen redactie maar is open naar de gebruikers. Informatie moet laagdrempelig en snel vindbaar, beschikbaar en uitwisselbaar zijn.

b) Communicatie

Juist voor een interactief bestand als de kennisbank is het van belang dat alle belanghebbenden op de hoogte zijn van het bestaan hiervan en dat zij de kennisbank gemakkelijk kunnen vinden en benutten. Daarom zal bekeken worden op welke wijze het bestaan van de kennisbank zo breed mogelijk bekend kan worden gemaakt.

4.4 Organisatie

De programmamanager bewaakt de voortgang van het project en stuurt de projectleider aan. De begeleidingsgroep zorgt voor het onderhouden van de contacten richting de verschillende opleidingen en denkt mee over inhoudelijke vraagstukken. Een resonansgroep pabo's, bestaande uit onafhankelijke experts afkomstig uit de pabo's, begeleidt als een groep kritische vrienden het ontwikkelproces en denkt mee over legitimatie en draagvlakverwerving. De projectleider stuurt de ontwikkelteams aan, dit zijn de teams die aan de slag gaan met het beschrijven van de kennisbases.

4.5 Tijdschema

Resultaatgebied / Periode	1a	1b	1c	1d	2a	2b	2c	3a	3b
September 2009/ December 2009									
Januari 2010/ Augustus 2010									
September 2010/ December 2010									
Januari 2011/ Augustus 2011									
September 2011/ December 2011									
Januari 2012/ Augustus 2012									
September 2012/ December 2012									

5 Begroting 2009-2012

Project werken aan kwaliteit	Projectsubsidie €	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
Totaal domein kennisbasis					
Waarvan:					
Deel 2de graads	2000800	633600	1367200		
deel Pabo's	509600	50000	293067	166533	
Totaal domein kennistoetsen					
Waarvan:					
deel 2de graads	5202000	168000	1499333	2616667	918000
deel Pabo's	1071000	18667	131333	429000	492000
Totaal domein kennisbank					
Waarvan:					
deel 2de graads	15000		10000	5000	
deel Pabo's	15000		10000	5000	
Subtotaal:	8813400				
Totaal domein projectmanagement					
waarvan					
communicatie en publicatie	100000		45000	45000	10000
Projectmanagement	881340	87027	325593	326720	142000
Totaal	**9794740**	**957294**	**3681526**	**3593920**	**1562000**

Eigen bijdrage: kosten voor implementatie